

SJEF BARBIERS

WEIJNEN EN HET INTERLINGUAAL SYNTACTISCH ONDERZOEK

Abstract¹

The Dutch dialectologist Weijnen was a central figure in the instigation and development of the Atlas Linguarum Europae (ALE). This paper discusses the role of comparative dialect syntax in Weijnen's work and the ALE and compares this with modern comparative dialect syntax research. One main conclusion is that collecting comparative dialect syntax data on a large scale requires a theoretical perspective to guide and restrict the descriptive questions to be asked. A second main conclusion is that modern technological developments can make large comparative dialect syntactic data sets accessible to the research community. Consequently, it becomes possible to test hypothesized correlations quantitatively. A precondition for such an enhancement of the empirical basis of comparative syntactic research is of course extensive and intensive systematic data collection in as many language areas as possible. Most of this work still has to begin.

1. Inleiding

De laatste jaren komen op Internet steeds meer systematisch verzamelde taalgegevens beschikbaar die de mogelijkheden van interlinguaal (of: comparatief) taalkundig onderzoek aanzienlijk uitbreiden. Eén zo'n gegevensverzameling is de World Atlas of Linguistic Structures (WALS; Haspelmath et al. 2008; <http://WALS.info>, waarin op 141 wereldkaarten de geografische verspreiding van even zoveel typologische kenmerken wordt afgebeeld. Het aantal talen per kaart varieert van 120 tot 1370. Een andere gegevensverzameling is Dyna SAND (Barbiers et al. 2006; www.meertens.nl/sand), met gegevens over circa 150 syntactische variabelen in 267 dialecten van het Nederlands gesproken in Nederland, België en noord-west Frankrijk.

---

¹ Sjef Barbiers, Meertens Instituut, KNAW, Postbus 94264, 1090 GG Amsterdam, sjef.barbiers@meertens.knaw.nl

Deze twee gegevensverzamelingen vormen in zekere zin de uitersten van een spectrum: een enigszins oppervlakkige, typologische inventarisatie van eigenschappen van een groot aantal talen in de hele wereld tegenover een zeer gedetailleerde, theoretisch geïnspireerde verzameling van gegevens van een groot aantal nauw verwante dialecten in een klein taalgebied. Het toekomstideaal is uiteraard dat deze twee benaderingen steeds meer in elkaar schuiven, hetgeen moet leiden tot een gedetailleerde, analytische beschrijving van de variatie in zoveel mogelijk talen en dialecten in een zo groot mogelijk gebied.

De Nederlandse dialectoloog Weijnen (1909 – 2008) was zich ten volle bewust van het belang en potentieel van dergelijk taalvergelijkend onderzoek en moet hetzelfde ideaal gekoesterd hebben. Het interlinguale perspectief is vanaf het begin aanwezig in zijn werk (vgl. Kruijssen 1999) en wordt prominenter in de jaren zestig van de vorige eeuw, als het werk aan de *Atlas Linguarum Europae* begint, een vroege poging tot het realiseren van dit ideaal. In dit artikel ga ik nader in op het interlinguale werk van Weijnen en vooral op de *Atlas Linguarum Europae*, met als oogmerk de historische continuïteit maar ook enkele verschillen met hedendaags taalvergelijkend werk bloot te leggen. Ik zal mij hierbij beperken tot de syntaxis in Weijners werk.

2. Weijners keuze voor de interlinguale benadering

Weijnen bewoog zich uitdrukkelijk tussen de twee polen van het spectrum lokaal dialect – typologische vergelijking, met het lokale dialect steeds als uitgangspunt, dat wil zeggen de dialecten van het Nederlands en daarbinnen dan weer vooral het Brabants. In zijn beschrijvingen van deze dialecten vergeleek hij deze veelvuldig met andere talen. Uit zijn werk kunnen we afleiden dat hij met dit taalvergelijkend onderzoek verschillende doelen voor ogen had.

Het eerste doel was historisch taalkundig van aard, zoals gebruikelijk in veel dialectologisch werk van de twintigste eeuw. De veronderstelling hierbij is dat bestudering van synchrone geografische variatie inzicht geeft in taalveranderingsprocessen. Taalvergelijking moet dan leiden tot een reconstructie van de historische ontwikkeling van talen en het aantonen van verwantschappen. Weijners aandacht ging hierbij bovenal uit naar de herkomst en etymologie van dialectwoorden. Hij wilde ook verbanden leggen tussen taalverandering en cultuurhistorische veranderingsprocessen.

Het tweede doel betrof de verklaring van taalgeografische patronen. Weijnen zette het interlinguale perspectief met name in wanneer hij stuitte op isoglossen waarvan de ligging niet binnen het Nederlandse taalgebied verklaard kon worden (zie Kruijssen 1999). Ook was hij geïntrigeerd door Sprachbundverschijnselen. Het derde doel was een bijdrage te leveren aan de taaltypologie, een uitputtende beschrijving van de variatie in de talen van de wereld die ook moet leiden tot de ontdekking van absolute en voorwaardelijke taaluniversalia, als in het werk van de Amerikaanse typoloog Joseph Greenberg (1915-2001). Een belangrijke beweegreden was ook een beeld van de bestaande dialectvariatie te geven voordat die zou zijn verdwenen.

3. Syntaxis bij Weijnen

Weijnen was, als traditioneel dialectoloog, vooral geïnteresseerd in lexicale variatie en klankvariatie en veel minder in syntactische variatie. In de Nederlandse dialectologie van de twintigste eeuw was de opvatting niet ongebruikelijk dat er eigenlijk nauwelijks (nog) syntactische variatie in het Nederlandse taalgebied te vinden was (zie bijvoorbeeld Klooke 1927). Dat kan echter niet de reden zijn dat bij Weijnen de syntaxis op de tweede plaats kwam. Hij was zich immers terdege bewust van de syntactische variatie in de Nederlandse dialecten.

Zo geeft hij in zijn *Nederlandse Dialectkunde* (Weijnen 1966, hfd. IV, 298-328) een tamelijk compleet overzicht van in de literatuur beschreven syntactische varianten in de Nederlandse dialecten, met een summier aanduiding van waar deze waren aangetroffen. Het is precies dit laatste, geografische aspect dat ten grondslag ligt aan Weijnens relatief geringe belangstelling voor syntactische variatie. Zoals Weijnen het zelf formuleert in zijn artikel *Transformational Topolinguistics* (Weijnen 1975): “Syntactic phenomena in Dutch dialectology seldom present a well-defined geographical picture.” Voor een onderzoeker die vooral op zoek is naar (verklaringen van) isoglossen, taalverwantschap en Sprachbundverschijnselen zijn syntactische varianten zonder duidelijke geografische distributie uiteraard minder interessant.

Weijnens uitspraak moet geïnterpreteerd worden in de context van de traditionele dialectologie. In de traditionele dialectologie werd syntactische variatie nauwelijks onderzocht en er was daardoor maar weinig bekend over de geografische verspreiding van syntactische varianten. Veel van de syntactische verschijnselen die Weijnen noemt worden, in de meeste gevallen voor het eerst, systematisch in

kaart gebracht in de twee delen van de *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (SAND I en II; Barbiers et al. 2005, 2008). SAND I en II laten zien dat deze verschijnselen duidelijke geografische patronen vormen.

Enkele verschijnselen die zowel in Weijnen (1966) als in SAND I en II voorkomen zijn: voegwoordvervoeging (Hollands *azz-e we magge*), voegwoord na relativum (Vlaams *De man die dat ik ken*), pro drop in de tweede persoon enkelvoud in het Gronings (*Noustu klaar bist magst pro wel fort gaan*), verdubbeling van en variatie in subjectpronomina (zie voorbeeld (4)), subjectclitisering op *ja/nee* (Vlaams *Komt ze? Jaze*), ‘extra’ reflexiva in het Limburgs (*Hij drinkt zich een biertje*), metathesis van subjectpronomen en verledentijdsuffix als in *merk-tie-de* (o.a. Rotterdams), de verbale hendiadys in het Vlaams (*Zij zit en naait*), hulpwerkwoordverdubbeling in zuidoostelijk Nederlands (*Hij heeft gewerkt gehad*), *hebben* als hulpwerkwoord bij *zijn* (Vlaams *Ik heb geweest*), dubbele imperatief (Vlaams *Gaan haalt die boeken!*), demonstrativum-vooropplaatsing in imperatieven (Oostnoordbrabants *Dat doe maar!*), volgordevariatie in tweeledige werkwoordclusters (*moet werken* vs. *werken moet*), werkwoordclusterdoorbreking (Zuidnederlands *waar wij moeten voor oppassen*), de Imperativus pro Infinitivo (Astens *die doe je eerst in water en scheppen het er dan uit*).

Weijnen en de traditionele dialectologie lieten syntactisch onderzoek over aan de generatieve syntaxis (of, zoals het toen heette, transformationeel-generatieve syntaxis) die in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw tot volle wasdom kwam. In het hierboven genoemde artikel vraagt Weijnen zich af wat dialectologie en generatieve syntaxis voor elkaar kunnen betekenen. Hij stelt vast dat generatieve syntactici niet geïnteresseerd zijn in de externe distributie van taal, maar in I(nterne)-taal (competence). Generatieve syntaxis bestudeert daartoe geïdealiseerde idiolecten en abstraheert van geografische variatie en andere complicerende factoren. Weijnen concludeert dat dialectologisch materiaal te weerbarstig en omvangrijk is om zich te lenen voor generatief-syntactisch onderzoek. Door dit soort omstandigheden en overwegingen zijn dialectologie en generatief-syntactisch onderzoek lange tijd grotendeels gescheiden werelden geweest. Pas vanaf begin jaren negentig beginnen deze onderzoekstradities elkaar te bevruchten, in het buitenland bijvoorbeeld in het werk van onderzoekers als Paola Beninca en Cecilia Poletto (Noord-Italiaanse dialecten; zie <http://asis-cnr.unipd.it/>), in Nederland in het werk van Jan Wouter Zwart (bijvoorbeeld Zwart 1993) en Eric Hoekstra (zie <http://members.chello.nl/e.hoekstra8/IndexLingPubs.htm>). Het materiaal dat verzameld is voor SAND I en II heeft inmiddels gediend als

uitgangspunt voor generatief-syntactisch onderzoek (zie Barbiers 2006 voor een overzicht) en inmiddels begint duidelijk te worden dat de geografische distributie van syntactische varianten wel degelijk ook generatief-syntactische onderzoeksvragen in een interessant nieuw licht kan plaatsen (zie bijvoorbeeld Barbiers en Bennis 2003; Barbiers 2005). Omgekeerd laten SAND I en II (en vergelijkbaar werk elders in Europa) zien dat een theoretische invalshoek een verrijking van dialectgeografisch onderzoek oplevert.

4. Syntaxis in de Atlas Linguarum Europae

De eerste aanzet om te komen tot een Europese taalatlas wordt gegeven halverwege de jaren zestig van de twintigste eeuw in het artikel *Op weg naar de interlinguale comparatieve atlas* (Weijnen en Hagen 1966). Zo'n tien jaar later is het werk aan de atlas in volle gang (zie bijvoorbeeld Weijnen, Alinei et al. 1975; Weijnen, Kruijssen et al. 1976, 1979). De tweede questionnaire voor de Atlas Linguarum Europae (ALE; Weijnen, Kruijssen et al. 1979) bevat een groot aantal vragen gericht op het blootleggen van syntactische variatie. Er zijn 55 hoofdvragen. Ze betreffen onder meer de relatie tussen woordvolgorde en naamval, de vraag of de basisvolgorde van een taal/dialect SVO (subject-verbum-object), SOV, VSO, VOS, OVS of OSV is, de verschillende posities van pronomina inclusief de mogelijkheid van pronomenverdubbeling, subject-werkwoord inversie, asymmetrieën in de woordvolgorde van hoofd- en bijzin, structuur van interrogatieve zinnen en imperatiefzinnen, etc.

Deze syntactische vragenlijst heeft helaas geen kaarten opgeleverd. Nadere beschouwing van de vragenlijst levert een gedeeltelijke verklaring hiervoor. De vragenlijst is een optelsom van alle bekende en logisch denkbare syntactische variatie. Dat geeft een explosie van mogelijkheden (in principe zelfs een oneindig aantal) die niet allemaal kunnen worden afgevraagd. Het syntactische domein verschilt hierin van het lexicale domein en tot op zekere hoogte ook van het fonetisch/fonologische domein, waar de beschrijvende taak gemakkelijker beperkt kan worden. Ook methodologisch zijn die laatste twee domeinen wat eenvoudiger. Om de woorden te achterhalen die een taal heeft voor een bepaald concept kan men die woorden laten vertalen of het concept op een niet-talige manier tonen. Vertaling om syntactische varianten te achterhalen is een veel minder geschikte methode, onder andere omdat de vertaler meestal gericht is op het zo adequaat mogelijk weergeven van de inhoud van de zin, niet op het minimaal houden van de syntactische verschillen.

Misschien wel het belangrijkste probleem met de syntactische vragenlijst in de ALE, en met comparatief syntactisch onderzoek in het algemeen, is dat elke vraag, zelfs schijnbaar heel eenvoudige, een uitgebreide en vaak complexe analyse vergt. Dit zal ik illustreren aan de volgende vraag uit Weijnen, Kruijssen et al. (1979: 27).

- (1) Comment reconnaît-on la fonction-sujet d'un substantif?
  - a. par sa place dans l'ordre des éléments
  - aa. où se trouve-t-il?
  - b. parce que le substantif est la forme radicale (en opposition aux autres formes du paradigme), et
    - ba. se trouve à une place déterminée parmi les éléments
    - bb. se trouve à une place libre
  - c. par sa forme morphologique propre, qui
    - ca. se trouve à une place déterminée parmi les éléments
    - cb. se trouve à une place libre
  - d. par d'autres moyens (par ex. adposition); lesquels?

Stellen we bovenstaande vraag voor het Nederlands dan blijkt die niet goed te beantwoorden. Het is duidelijk dat in het Nederlands de nominale kern van het subject niet te herkennen is aan zijn morfologische vorm. De vraag of het subject een vaste positie inneemt in de zinsvolgorde en daaraan te herkennen is, is echter veel lastiger.

Vergelijk daartoe de zinnen in (2). Op het eerste gezicht lijkt er misschien sprake van een vrije positie van het subject. Het subject staat voor de persoonsvorm in (2a), *erna* in (2b), na het adverbium maar voor de plaatsbepaling in (2c), na de plaatsbepaling in (2d). Volledig vrij is de positie van het subject echter niet. Het kan wel voor maar niet na een adverbium als *snel* staan (2e vs. 2f) en het kan niet na de zinsfinale werkwoordpositie staan (2g). Ook maakt het verschil of we met een indefiniet of een definiet subject te maken hebben. Indefiniete subjecten kunnen, in tegenstelling tot definiete subjecten (zoals 2b), niet zonder meer direct na de persoonsvorm staan. Alleen onder een generieke interpretatie zijn zulke zinnen (bijv. 2h) grammaticaal, de indefiniete niet-specifieke interpretatie is dan niet beschikbaar. Daartoe moet de 'gewone' subjectspositie worden ingenomen door *er* (2i).

- (2)
- a. De man loopt op straat.
  - b. Loopt de man op straat?
  - c. Er liep gisteren een man op straat.
  - d. Er heeft gisteren op straat een man gelopen.
  - e. Er heeft gisteren een man snel gelopen.
  - f. *Er heeft gisteren snel een man gelopen.
  - g. *Er heeft gisteren gelopen een man.
  - h. Loopt een man op straat?
  - i. Loopt er een man op straat?

Om vast te kunnen stellen welk zinsdeel het subject is moeten we in sommige gevallen ook nog weten wat de intonatie en de context van de zin zijn en of het subject in zijn basispositie of in afgeleide positie staat. Vergelijk daarvoor de zinnen in (3). In (3a) is op basis van getalscongruentie met de persoonsvorm of positie niet uit te maken welk zinsdeel het subject is. Hier moeten context en intonatie uitkomst brengen. Het is verleidelijk op basis van zinnen als (3b) te stellen dat in bijzinnen in het Nederlands het subject altijd voorafgaat aan het lijdend voorwerp, in (3b) kunnen immers alleen de spelers de fotografen zijn. Maar ook deze regel ter herkenning van het subject is weer niet waterdicht, getuige (3c) waarin de volgorde hetzelfde is maar de rollen zijn omgedraaid.

- (3)
- a. De artiesten fotograferen de spelers.
  - b. dat de spelers de artiesten fotograferen
  - c. dat zo'n speler zelfs de artiesten niet zouden fotograferen.

De vraag of de plaatsing van het subject in het Nederlands vrij is, hoe vrij dan wel, en hoe we het subject in een Nederlandse zin kunnen herkennen vergt kortom een omvangrijk onderzoek naar interacterende factoren zoals zinstype (hoofdzin, bijzin, vraagzin, etc.), welke typen elementen en posities (bijv. type adverbium, zinsfinale werkwoordpositie), is het subject definitief of indefinitief en indien het laatste, wat is zijn interpretatie en intonatie.

Vraag 1 is slechts een voorbeeld. Vergelijkbare complicaties doen zich voor bij veel syntactische vragen, en dit maakt comparatief onderzoek naar syntactische variatie bijzonder lastig, om nog maar te zwijgen van het visualiseren van de gevonden variatie.

5. Voorwaarden voor interlinguaal dialectsyntactisch onderzoek

Drastische inperking van het empirisch domein en een theoretische invalshoek kunnen de complicaties die optreden bij interlinguaal dialectsyntactisch onderzoek verminderen. Dat zijn dan ook twee belangrijke uitgangspunten van de projecten Syntactische Atlas van de Nederlandse dialecten (SAND; www.meertens.nl/sand) en European Dialect Syntax (Edisyn; www.dialectsyntax.org).

Zoals we hierboven gezien hebben is bij de huidige stand van kennis een vraag als (1) niet goed te beantwoorden. Een vraag die zich beperkt tot één specifiek verschijnsel, zoals *Kan in uw dialect/taal het onderwerp binnen één deelzin twee keer door een pronomen worden uitgedrukt* (zie het Vlaamse voorbeeld in (4)), is veel eenduidiger te beantwoorden.

(4) **Ze heeft zij** daar niks mee te maken.

Zoals hier geformuleerd is de vraag alleen te beantwoorden door taalkundigen, maar een zin als (4) kan vervolgens worden vertaald in een andere taal of dialect en dan worden voorgelegd aan niet-taalkundig geschoolde informanten met de vraag of zulke zinnen in hun taal/dialect voorkomen. In SAND en EDISYN is op die manier informatie verkregen over heel specifieke verschijnselen in een groot aantal dialecten. In SAND ging het om het voegwoordsysteem, subject-pronomen, reflexieve pronomina, vooropplaatsingen, het werkwoordsysteem en negatie. In het Edisyn-project worden uitsluitend syntactische verdubbelingsverschijnselen onderzocht, zoals de verdubbeling van het subject in (4) en verder o.a. verdubbeling van vraagwoord, relativum, hulpwerkwoord en negatie (zie Barbiere et al. (2008) voor een overzicht van verdubbelingsverschijnselen en hun theoretische relevantie).

Een theoretische invalshoek helpt ook bij het stellen van de juiste vragen. Dit wil ik illustreren aan de hand van een tweetal verschijnselen, beide reeds genoemd in paragraaf 3: (i) metathesis van subjectpronomen tussen werkwoordstam en verledentijdsuitgang, en (ii) demonstrativum-vooropplaatsing in imperatieven.

5.1 Het belang van een theoretische invalshoek I: Metathesis

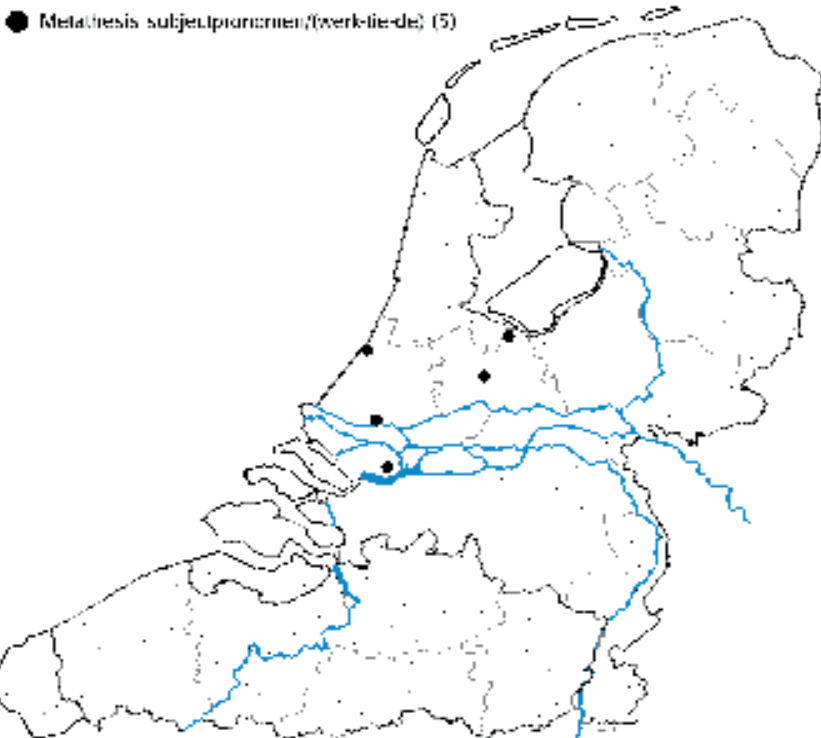
In sommige dialecten van het Nederlands is het mogelijk het subjectpronomen tussen de stam van het werkwoord en de verledentijdsuitgang te plaatsen:

- (5) a. Toen merk-**tie**-de 't.
b. Dan noem-**ik**-te jou Sinterklaas.

Dit verschijnsel komt volgens Weijnen voor in Culemborg, Rotterdam, Den Haag en Brielle, en misschien nog elders (Weijnen 1966: 307). Volgens SAND Deel II, kaart 45b, komt het voor in Strijen, Rotterdam, Katwijk, Kamerik, Utrecht en Eemnes (zie kaart 1 hieronder). Laten we zeggen dat het een Zuid-Hollands/Utrechts verschijnsel is. Verder is bekend dat zinnen als deze in een bepaalde fase van de taalontwikkeling voorkomen bij kinderen die opgroeien in een Standaardnederlandse omgeving (zie Flikweert 1994).

Kaart 1: Metathesis

Zonder een enigszins ontwikkelde theorie zouden onderzoeksvragen naar aanleiding van zinnen als (5) kunnen zijn: Met welke pronomina kan dit nog meer? Kan het ook met andere persoons- en getsluitgangen?

Een theoretisch uitgangspunt leidt tot meer, andere en diepgaandere vragen en verbanden met andere constructies. Generatief taalvergelijkend onderzoek sinds Pollock (1989) heeft veel kennis opgeleverd over de positie van werkwoorden. De hypothese die ten grondslag ligt aan dat onderzoek is dat zinnen in alle talen hetzelfde abstracte bouwschema hebben. Bekijken we in dit licht de feiten in (6).

(6)		1		2		3	
	a.		He	will	often	eat	an apple.
	b.	What	will	he	often	eat?	
	c.	*	He	eats	often		an apple.
	d.		Il	mangesouvent			une pomme.
	e.		Il	avait	souvent	mangé	une pomme.
	f.	Quand a-	il			mangé	une pomme?

Als we aannemen dat vraagwoord, subjectpronomen, adverbium en object in (6) steeds op dezelfde positie staan, dan laten de zinnen in (6a-f) zien dat er in het Engels en Frans drie werkwoordposities zijn: één aan het eind van de zin, één in het midden en één aan het begin. De positie aan het eind van de zin is toegankelijk voor alle werkwoordvormen: finiete werkwoorden, infinitieven en participia. In de middenpositie kunnen alleen finiete werkwoorden staan (het Engels verschilt hier van het Frans met betrekking tot welke finiete werkwoorden in de middenpositie kunnen staan: alleen hulpwerkwoorden in het Engels, alle finiete werkwoorden in het Frans). De werkwoordpositie aan het begin van de zin is ook alleen toegankelijk voor finiete werkwoorden, en alleen als er een constituent vooropgeplaatst is of in vraagzinnen.

Voor het Nederlands is lastig aan te tonen dat er een middenpositie is voor het werkwoord. We zien het finiete werkwoord na het eerste zinsdeel of aan het eind. Als het na het eerste zinsdeel staat, zou het in positie 1 of in positie 2 kunnen staan (zie de zinnen in (6) en de discussie in Zwart (2008)), dat valt niet direct uit te maken. Kijken we echter goed naar de zinnen in (5) dan kunnen we die opvatten als een ondersteuning van de hypothese dat ook het Nederlands in het midden van de zin een werkwoordpositie heeft.

(7)		1		2		3	
	a.	Dan	noem	ik	-te	jou	zo.
	b.	Dan	had	ik		jou	zo genoemd.
	c.	Dan	ga	me	-n.		

We hebben bij de voorbeelden in (6) gezien dat de middenveldpositie in het Engels en Frans alleen toegankelijk is voor finiete elementen. Het ligt dan voor de hand aan te nemen dat in (7a) het verledentijds morfem, immers ook een aanduiding van finietheid, in diezelfde middenveldpositie staat. *Ik* staat dan in de voor pronomina gewone subjectpositie en *noem* staat in de V2-positie, waar finiete werkwoorden in hoofdzinnen staan als er een ander zinsdeel dan het subject vooropgeplaatst is. Zo bezien is er eigenlijk niks vreemds aan deze metathesis-gevallen, behalve dan dat werkwoord en verledentijds morfem niet aan elkaar vast zitten. Iets dergelijks vinden we in (7c), nu met het meervoudsmorfem (zie De Schutter 1994).

Het zal duidelijk zijn dat de hypothese dat er in alle talen drie posities voor het werkwoord zijn waarbij de voorste en middelste alleen toegankelijk zijn voor finiete werkwoorden het gemakkelijker maakt talen op dit punt te vergelijken. Deze drie posities fungeren daarbij als ankerpunten voor andere constituenten, zoals het subject in het in paragraaf 4 beschreven voorbeeld. Op deze manier wordt het aantal mogelijkheden drastisch ingeperkt.

De hier gegeven analyse van de metathesis-gevallen in (5) (zie Barbiers en Van Koppen 2006) leidt ook tot een aantal zeer specifieke verwachtingen die gemakkelijk omgezet kunnen worden in testzinnen. Als bij metathesis de stam van het werkwoord over de pronominale subjectpositie heen is geplaatst naar werkwoordpositie 1 met achterlating van het verledentijds morfem in positie 2, dan verwachten we onder andere het volgende:

- (8) (i) Alle subjectpronomina kunnen voorkomen in metathesis.
- (ii) Als de positie van subjectpronomina tussen positie 1 en 2 ook toegankelijk is voor niet-pronominale subjecten zouden bijv. ook namen in metathesis moeten kunnen voorkomen.
- (iii) Vergelijkbare metathesis van object- of indirect objectpronomina, zoals in het fictieve voorbeeld *Ik wil-em-de roepen* 'Ik wilde hem roepen' is onmogelijk. In zulke gevallen staan immers zowel *wil* als *-de* in positie 2 (de normale situatie in Standaardnederlands), en is er geen tussenliggende positie voor *em*.
- (iv) Vergelijkbare metathesis komt niet voor als het finiete werkwoord en het verledentijds morfem in zinsfinale positie staan, zoals in bijzinnen.

Een taalvergelijkende studie zonder theoretische invalshoek zou nu kunnen nagaan in welke talen en dialecten vooropplaatsing in imperatiefzinnen wel/niet mogelijk is. Interessanter en preciezer worden de vragen als we de mogelijkheid van vooropplaatsing in imperatiefzinnen in verband brengen met een andere eigenschap, het hebben van unieke imperatiefvormen in het werkwoordparadigma (zie Barbiers 2007 voor gedetailleerdere analyse): alleen talen/dialecten met een unieke werkwoordsvorm voor de imperatief staan vooropplaatsing van constituenten in imperatiefzinnen toe. Het moderne Duits heeft zulke unieke vormen, vergelijk bijvoorbeeld de imperatiefvorm *nimm* met het paradigma *ich nehme, du nimmst, er nimmt, wir nehmen, ihr nehmt, sie nehmen*. In het moderne Nederlands valt de imperatiefvorm samen met de vorm voor eerste persoon enkelvoud en voor tweede persoon enkelvoud in inversie. Het Duits staat vooropplaatsing in imperatieven wel toe (10a), het Nederlands niet. Een aantal Middelnederlandse dialecten had ook een unieke vorm voor de imperatief, namelijk een uitgangsloze stam, terwijl eerste persoon enkelvoud op schwa uitging en tweede persoon enkelvoud in inversie op *-s*. Het Middelnederlands stond wel vooropplaatsing in imperatieven toe (10b) (Weerman 1989:35).

- (10) a. Das Buch lies besser nicht!
 b. Nu sit weder op u ors!

Wat doen we nu met gevallen als het oostelijk Noord-Brabantse *Da doe maar niet!* (9c)? Het werkwoordparadigma in het Noord-Brabants is zoals in het Standaard-Nederlands, dus vooropplaatsing in imperatieven in het Noord-Brabants (en hetzelfde geldt voor de andere noordoostelijke dialecten op kaart 2) zou onmogelijk moeten zijn. De veronderstelde correlatie tussen unieke imperatiefmorphologie en vooropplaatsing leidt dan tot de verwachting dat deze vooropplaatsing in het Noord-Brabants niet hetzelfde is als die in het Duits en het Middelnederlands. Nader onderzoek toont aan dat deze verwachting juist is. In tegenstelling tot het Duits en het Middelnederlands is vooropplaatsing in Noord-Brabantse imperatiefzinnen beperkt tot distale demonstrativa en alleen als er een partikel als *maar* in de zin aanwezig is.

- (11) a. *Da brood eet maar nie!
 b. Da eet maar nie!
 c. *Di eet maar nie!
 d. *Da eet nie.
 e. Eet da/di (maar) nie!

Zonder de hypothese van de correlatie tussen unieke imperatiefmorphologie en vooropplaatsing zouden we wellicht hebben geconcludeerd dat oostelijke Noord-Brabants net als het Duits en Middelnederlands vooropplaatsing in imperatieven toestaat, zij het beperkter, en misschien zelfs dat het hier om invloed van het Duits gaat dan wel om een relict van het Middelnederlands. Het ontbreken van speciale imperatiefvormen en de observaties in (11) leiden daarentegen tot de conclusie dat vooropplaatsing in het oostelijk Noord-Brabants een wezenlijk andere constructie is.

Net als het vorige voorbeeld laat dit voorbeeld zien dat theoretische analyse de empirische vragen stuurt, ze daarmee enerzijds inperkt en anderzijds uitbreidt, relaties legt tussen talen en dialecten die anders verborgen blijven, en ook binnen de grammatica van één taal of dialect relaties legt tussen verschillende verschijnselen. Theoretische analyse heeft dus directe gevolgen voor de beschrijving en kartering van syntactische variatie.

6. Toekomst van interlinguaal syntactisch onderzoek

Dankzij steeds betere, krachtiger en algemener beschikbare informatietechnologie heeft het interlinguaal syntactisch onderzoek een grote toekomst. Voor het eerst in de geschiedenis wordt het mogelijk grote hoeveelheden syntactische data van een groot aantal talen en dialecten on-line beschikbaar en doorzoekbaar te maken en te visualiseren op geografische kaarten. Dit leidt tot een aanzienlijke versterking van de empirische basis van syntactisch onderzoek. Waar in de literatuur geopperde correlaties tot nu toe vaak niet kwantitatief testbaar waren vanwege het ontbreken van relevante data, komt deze mogelijkheid langzamerhand binnen handbereik. Te verwachten is dat dit ons inzicht in de interne en externe systematiek van de syntaxis van natuurlijke taal in hoge mate zal vergroten.

Wat hier voor nodig is, is een on-line netwerk van dialectsyntactische databases en corpora met een gemeenschappelijke zoekmachine en exportfunctie naar analyse-tools. In het Edisyn-project is hiermee reeds een begin gemaakt. Met een beta-versie van de Edisyn-zoekmachine kan men reeds met part-of-speech tags zoeken in dialectsyntactische gegevensverzamelingen van Scandinavische dialecten, Estische dialecten, Noord-Italiaanse dialecten, Nederlandse dialecten en Portugese dialecten. Op korte termijn zullen daar Engelse en Sloveense dialecten aan worden toegevoegd. Zowel voor deze taalgebieden als voor nog niet vertegenwoordigde gebieden moeten nog veel meer gegevens systematisch

worden verzameld en beschikbaar worden gemaakt. Vanwege het oneindig aantal mogelijke descriptieve vragen die gesteld kunnen worden is theoretische sturing daarbij onontbeerlijk.

Bibliografie

BARBIERS, SJEF AND HANS BENNIS

(2003). Reflexives in Dialects of Dutch. In: Koster, Jan and Henk van Riemsdijk (red.). *Germania et Alia. A linguistic Webschrift for Hans den Besten*. <http://www.let.rug.nl/~koster/DenBesten/>.

BARBIERS, SJEF

(2005). Word order variation in three-verb clusters and the division of labour between generative linguistics and sociolinguistics. In: Cornips, Leonie and Karen P. Corrigan (red.), *Syntax and Variation. Reconciling the Biological and the Social*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, p. 233-264.

BARBIERS, SJEF, HANS BENNIS, GUNTHER DE VOGELAER, MAGDA DEVOS EN MARGREET VAN DER HAM

(2005). *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten*, Deel I. Amsterdam, Amsterdam University Press.

BARBIERS, SJEF

(2006). De Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten. In: *Taal en Tongval* Themanummer 18, *Drie nieuwe atlassen van de Nederlandse dialecten*. 7-40.

BARBIERS, SJEF EN MARJO VAN KOPPEN

(2006). Een plaats voor tijd in het middenveld van het Nederlands. In: *Taal en Tongval* Themanummer 19, 24-39.

BARBIERS, SJEF ET AL.

(2006). *Dynamische Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (DynaS-AND). Amsterdam, Meertens Instituut. URL: <http://www.meertens.knaw.nl/sand/>.

BARBIERS, SJEF

(2007). On the periphery of imperative clauses in Dutch and German. In: Van der Wurff, Wim (red.). *Imperative Clauses in Generative Grammar*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, p. 95-113.

BARBIERS, SJEF, JOHAN VAN DER AUWERA, HANS BENNIS, EEFJE BOEF, GUNTHER DE VOGELAER EN MARGREET VAN DER HAM

(2008). *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten*, Deel II. Amsterdam, Amsterdam University Press.

- BARBIERS, SJEFF, OLAF KOENEMAN, MARIKA LEKAKOU AND MARGREET VAN DER HAM
(2008). *Microvariation in Syntactic Doubling*. Bingley, Emerald.
- DE SCHUTTER, GEORGES
(1994). Voegwoordflectie en pronominale clitisering waarin Vlaams en Brabants bijna elkaars tegengestelden zijn. In: *Taal en Tongval* 46, 108-131.
- FLIKWEERT, MARGRIET
(1994). *Wat hoor-ik-te jou zeggen? Over het verschijnen van een pronomens tussen werkwoordstam en flexie-morfeem, in kindertaal en enkele Nederlandse dialecten*. Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht.
- GREENBERG, JOSEPH H.
(1978). *Universals of Human Language. 1: Method and Theory, 2: Phonology, 3: Word Structure, 4: Syntax*. Stanford, Stanford University Press.
- HASPELMATH, MARTIN, MATTHEW S. DRYER, DAVID GIL AND BERNARD COMRIE
(2008). *WALS Online*. Munich, Max Planck Digital Library. <http://WALS.info>.
- KLOEKE, GESINUS G.
(1927). *De Hollandsche Expansie in de zestiende en zeventiende eeuw en haar weerspiegeling in de hedendaagsche Nederlandsche dialecten*. Den Haag, Martinus Nijhoff. Zie ook <http://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=kleo004holl01>.
- KRUIJSEN, JOEP
(1999). Met Weijnen de grens over. De betekenis van benoemingsmotieven. In: *Taal en Tongval* 1999 (2), 187-199.
- POLLOCK, YVES
( ). Movement, Universal Grammar and the Structure of IP. In: *Linguistic Inquiry* 20, 365-424.
- WEERMAN, FRED
(1989). *The V2 Conspiracy: A Synchronic and Diachronic Analysis of Verbal Positions in Germanic Languages*. Dordrecht, Foris.
- WEIJNEN, ANTOON A.
(1966). *Nederlandse dialectkunde*. Assen, Van Gorcum.
- WEIJNEN, ANTOON A. EN TOON HAGEN
(1966). Op weg naar de interlinguale comparatieve atlas. In: *Mededelingen van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde* 5, 5-8.
- WEIJNEN, ANTOON A.
(1975). Transformational Topolinguistics. In: *Orbis* 23, 300-315.

WEIJNEN, ANTOON A., MARIO ALINEI ET AL.

(1975). *Atlas Linguarum Europae, Introduction*. Assen-Amsterdam, Van Gorcum.

WEIJNEN, ANTOON A. EN JOEP KRUIJSEN ET AL.

(1976). *Atlas Linguarum Europae, Premier Questionnaire*. Assen, Van Gorcum.

WEIJNEN, ANTOON A. EN JOEP KRUIJSEN, ET AL.

(1979). *Atlas Linguarum Europae, Second Questionnaire*. Assen, Van Gorcum.

ZWART, JAN-WOUTER

(1993). *Dutch Syntax. A Minimalist Approach*. Groningen Dissertations in Linguistics. Groningen.

ZWART, JAN-WOUTER

(2008). Verb second als speelbal van de grammaticatheorie. In: *Nederlandse Taalkunde* 13 (2), 198-216.